

ВІДГУК

офіційного опонента д.ю.н., проф. Миколенка Олександра Івановича на дисертацію Шевченка Михайла Вікторовича «Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»

Актуальність теми дисертації. Запобігання корупційним правопорушенням, їх виявлення та кримінальне переслідування причетних до них публічних службовців зі встановленням та поверненням активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних правопорушень для України є чи не найбільш гострим питанням суспільного життя, яке наразі не знайшло свого оптимального вирішення через його складність. Водночас, досвід провідних країн показує можливість зведення показників поширення корупційних зловживань до мінімальних за рахунок напрацювання дієвого антикорупційного законодавства та забезпечення його належного застосування. Досягненню цього має сприяти, серед іншого, проведення фундаментальних наукових досліджень, у яких вдосконалюється розуміння передумов та наслідків корупційних явищ, а також висловлюються міркування щодо можливостей якнайбільш ефективного використання у антикорупційній діяльності інструментів запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже корупція нерідко супроводжується переданням грошових коштів або інших активів, а успішне вчинення корупційного правопорушення, зазвичай, передує спробам їх використання активів, здобутих корупційним шляхом, у легальній економіці. Зважаючи на це, напрямок дослідження автора характеризується беззаперечною актуальністю.

Додатковим аргументом на користь зазначеного може слугувати посилення автора на те, що тема дисертації відповідає Пріоритетним

ВХ.№ 501
« 04 » 11 2019 р.

тематичним напрямом наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 (напрями: фундаментальні дослідження з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук; інтелектуальні інформаційні та інформаційно-аналітичні технології, інтегровані системи баз даних та знань, національні інформаційні ресурси), Основним науковим напрямом та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019-2023 рр., затвердженим Постановою Президії НАН України від 30 січня 2019 р. № 30 (п. 3.4.2.5, 3.4.2.16.), Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затвердженим Постановою Президії НАПрН України від 3 березня 2016 р. (напрями: проблеми функціонування органів виконавчої влади та адміністративно-правових відносин на сучасному етапі; теоретичні та прикладні засади запобігання злочинності в умовах реформування українського суспільства; правові засади інформаційної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій різних форм власності), а також реалізація наукових результатів дослідження може сприяти досягненню цілей, закріплених, зокрема Стратегією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затвердженою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 601-р.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Визначаючи обґрунтованість та наукову новизну основних наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, слід почергово ознайомитись із її структурними елементами для формування уявлення про ступінь дотримання автором методології та найкращих практик наукового дослідження.

Підрозділ 1.1. «Загальнотеоретична характеристика відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом» спрямований на з'ясування сутності та змісту відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, а також причин, що визначають необхідність використання засобів адміністративного права для запобігання та протидії проявам цього явища. Із посиланням на публікації міжнародних організацій (с. 31), Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (Закон № 1702-VII) та основні галузеві міжнародні договори (с. 35), низку загальнонаукових та спеціалізованих наукових праць (с. 32-34, 36-38), автор, зокрема, обґрунтовано визначає, що сутністю відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є приховання зв'язків між активами, набутими внаслідок вчинення злочинів, та відповідними злочинами для розширення можливостей для якомога більш відкритого та продуктивного використання активів, набутих внаслідок вчинення злочинів, із якомога меншим ризиком зазнати кримінально-правових наслідків, пов'язаних із вчиненням предикатного злочину та фактом використання доходів від нього (с. 38 дисертації). Зміст відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, автор розкриває, спираючись на законодавче визначення цього явища, за яким способами відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів або джерел їх походження, приховання чи маскуванню володіння ними або прав на них, приховання чи маскуванню їх місцезнаходження; зміна їх форми (перетворення), вчинення із ними правочину, вчинення із ними фінансової операції, а також їх набуття, володіння ними та їх використання (с. 39 дисертації). Осмисливши наведене, вважаю, що використання багатьох різноманітних авторитетних нормативно-правових та наукових джерел дозволило автору на основі їх системного опрацювання синтезувати висновки із високим ступенем достовірності та лаконічності, які, водночас, не характеризуються науковою новизною, будучи, насамперед, корисними для

правильного розуміння центрального явища у рамках дослідження автора та легкого досягнення цього явища іншими вченими та здобувачами освіти.

Підрозділ 1.2. «Адміністративно-правова та інституційна основа системи запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом» містить докладний аналіз міжнародних стандартів правового забезпечення, організації та функціонування системи запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, що знайшли своє відображення у рекомендаціях Групи для розробки фінансових заходів боротьби із відмиванням доходів (FATF). Як підсумок, автором підкреслюється, що адміністративно-правова система запобігання та протидії ВД/ФТ ґрунтується, головним чином, на директивних положеннях національного законодавства, відповідно до яких декілька категорій суб'єктів господарювання, що можуть виступити посередниками між злочинними доходами та формальною економікою, зобов'язуються вживати заходів для ідентифікації та вивчення клієнтів, з'ясування відповідності їх фінансових операцій відомостям про клієнтів, їх діяльність та характер ризику, реєстрації та збереження відомостей про клієнтів та їх фінансові операції із забезпеченням безперешкодного доступу до них компетентних органів держави, а також для повідомлення підрозділу фінансової розвідки про підозрілі та деякі інші фінансові операції (с. 47). Держава, представлена спеціально уповноваженим органом (підрозділом фінансової розвідки) та органами державного регулювання та нагляду (суб'єкти державного фінансового моніторингу), забезпечує опрацювання відомостей щодо підозрілих фінансових операцій та поширення відповідних спостережень серед правоохоронних та інших національних та іноземних компетентних державних органів, а також максимальне сприяння та контроль за виконанням приватним сектором обов'язків, пов'язаних із запобіганням та протидією ВД/ФТ, із можливістю застосування до приватних учасників системи запобіганням та протидії ВД/ФТ заходів реагування за неналежне виконання цих обов'язків (с. 49). При цьому, представлена вище описова та аналітична частина дослідження автора

доповнюється критичною оцінкою цих самих міжнародних стандартів, що обґрунтовується тим, що, на його погляд, зокрема: 1) запобігання та протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, є однією із функцій виключно держави, спрямованих на задоволення публічних інтересів; 2) делегування державних функцій є можливим лише за умови повного бюджетного фінансування виконання іншими суб'єктами цих функцій; 3) виконання суб'єктами господарювання їх обов'язків у рамках системи запобігання та протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, призводить до непродуктивного використання їх власних ресурсів для здійснення численних працемістких пошуково-аналітичних операцій та зменшує їх дохід (прибуток), що є несумісним із їх природним підприємницьким прагненням максимізувати дохід (прибуток) та не посилює їх бажання добровільно та добросовісно вживати заходів для запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом (с. 50-56). Цей висновок цілком узгоджується із прогресивними філософськими та адміністративно-правовими уявленнями про підприємницьку діяльність та державно-приватне партнерство, висвітлюючи декілька стримуючих факторів зі значним негативним ефектом для системи запобігання та протидії відмиванню доходів. Подальший огляд наукового дослідження автора свідчатиме про те, що розгляд проблемних питань зазначеним не обмежуватиметься та буде запропоновано відповідні конструктивні нововведення.

Підрозділ 1.3. «Взаємозв'язок корупції та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, як передумова для адміністративно-правових заходів запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів» висвітлює підстави для судження автора про симбіотичний взаємозв'язок між корупцією та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, найбільш яскравими безпосередніми виявами якого є необхідність використання схем відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, для користування корупційними доходами із мінімальним ризиком виявлення їх корупційного походження та кримінального переслідування корумпованого публічного службовця за

фактами вчинення відповідних предикатних корупційних злочинів, а також те, що значна частина загального обсягу доходів, одержаних злочинним шляхом, щодо яких вживаються заходи для їх відмивання, є наслідком вчинення корупційних злочинів (с. 74-75). Безальтернативність наведеного бачення співвідношення корупції та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, автор переконливо підтверджує посиланням на публікації ООН, Світового банку та МВФ, доробок численних вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед іншого, підтвердженням широкого визнання симбіозу цих явищ є нормативно-правове закріплення у міжнародних стандартах особливого адміністративно-правового інструментарію запобігання та протидії відмивання корупційним доходам, який розширяє арсенал антикорупційних засобів та перешкоджаючи незаконним фінансовим операціям із коштами корупційного походження (с. 65). Поза сумнівом є слушність зауваження автора про те, що використання цього інструментарію сприяє встановленню та поверненню активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних злочинів, із оперативним виявленням відповідних корупційних злочинів та спрощенням їх досудового розслідування. Досягнення цих результатів є можливим, оскільки під час того, серед іншого, може відстежуватись рух активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних злочинів, встановлюються зв'язки корупційних доходів із відповідними корумпованими публічними службовцями, відбувається активна інформаційна взаємодія із антикорупційними правоохоронними органами (с. 74-76).

Підрозділ 2.1. «Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами за міжнародними стандартами та положеннями доктрини адміністративного права», перш за все, знайомить із основоположним поняттям «публічний діяч», яке автор на основі аналізу документів FATF, Вольфсберзької групи та Базельського комітету з питань банківського нагляду визначив як особи, яка є або була наділеною важливими публічними функціями (с. 83). Передумовою зосередження найбільш інтенсивних заходів запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, на ділових відносинах

саме із публічними діячами згідно з міркуваннями автора є підвищений, а у деяких випадках, високий ризик вчинення публічними діячами корупційних правопорушень та спроб відмивання корупційних доходів, порівняно із іншими публічними службовцями. Аргументами, що наводяться автором на обґрунтування зазначеного твердження є, зокрема те, що публічні діячі наділяються владними повноваженнями або іншими можливостями, пов'язаними із безпосереднім вирішенням найбільш важливих питань функціонування суспільства та держави (користування та розпорядження великим обсягом публічних ресурсів; широка свобода розсуду через політичний характер функцій, що лежать у межах їх компетенції; прийняття кадрових рішень особливого значення; остаточне визначення прав і обов'язків приватних осіб у публічно-правових та приватноправових відносинах), та, як природне доповнення до того, мають значний неофіційний політичний вплив, що супроводжуються широкими можливостями зловживання їх особливим статусом для досягнення особистих цілей (с. 90-94). Після з'ясування теоретичних та практичних передумов побудови системи запобігання й протидії відмиванню корупційних доходів із акцентом на публічних діячах автор спрямовує подальше дослідження на вивчення сфери дії цієї системи, а також структури та змісту конкретних заходів, що охоплюються цією системою, відповідно до відповідних міжнародних стандартів та доктринальних напрацювань. Стосовно сфери дії системи запобігання й протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами, автор, звернувшись до положень міжнародних стандартів, констатує, за публічними діячами статус публічного діяча закріплюється не лише на час обіймання відповідних посад, але й він зберігається після припинення виконання важливих публічних функцій (с. 96). Крім того, звертається увага на те, що поруч із діючими та колишніми публічними діячами, сфера застосування заходів відмиванню корупційних доходів публічними діячами охоплює членів сімей публічних діячів та пов'язаних осіб публічних діячів, прирівнюючи їх до власне публічних діячів, причиною для цього, на переконання автора, є неодноразово засвідчена

розкритими корупційними практиками схильність публічних діячів до втягнення у процес відмивання корупційних доходів осіб, пов'язаних із ними родинними стосунками або іншими відносинами із особливо високим ступенем довіри, а також юридичних осіб для максимального віддалення публічних діячів від корупційних доходів у правовому вимірі із одночасним збереженням публічними діячами повного реального контролю над цими доходами (с. 98). Іншими елементами системи запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами автор на основі огляду міжнародних стандартів визначає ідентифікацію публічного діяча із подальшою належною перевіркою публічного діяча, що складається із декількох заходів, серед яких загальне вивчення публічного діяча із, у тому числі, оцінкою його ризиків (звичайна належна перевірка), встановлення джерела статків публічного діяча та коштів фінансової операції, одержання схвалення вищого керівництва на встановлення або продовження ділових відносин із публічним діячем, постійний посилений фінансовий моніторинг ділових відносин із публічним діячем (посилена належна перевірка), а також ведення обліку фінансових операцій публічного діяча та відомостей про їх учасників із передаванням відповідних відомостей компетентним органам держави (с. 108-109). Автор докладно висвітлює обставини, якими обумовлена необхідність кожного з наведених заходів, їх призначення та порядок реалізації (послідовність дій, їх виконавці, джерела відомостей для прийняття рішень тощо).

Вищевикладене дає підстави констатувати, що автор здійснив вичерпний аналіз елементів системи запобігання й протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами та одержав достатньо повне та правильне уявлення. Більше того, має місце гармонічне поєднання компілятивного нагромадження текстових матеріалів із їх інтерпретацією та використанням у світлі завдань дослідження, а також з їх критичною оцінкою, яка пізніше слугуватиме приводом для формулювання практичних рекомендацій щодо напрямів вдосконалення відповідних законодавчих положень.

Підрозділ 2.2. «Запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами за адміністративним законодавством України»

відправною точкою має твердження про те, що законодавством України, значною мірою ґрунтується на відповідних міжнародних стандартах, охоплюючи своєю структурою склад публічних діячів та прирівняних до них осіб; ідентифікацію, верифікацію та загальне вивчення публічних діячів із оцінкою ризику конкретних публічних діячів; способи управління ризиками, пов'язаними із публічними діячами, серед яких одержання схвалення вищого керівництва на встановлення (продовження) ділових відносин, з'ясування джерел статків публічних діячів та коштів їх конкретних фінансових операцій, постійний поглиблений фінансовий моніторинг публічних діячів; обов'язковий фінансовий моніторинг фінансових операцій публічних діячів із сумою, що дорівнює або перевищує порогове значення, що включає, насамперед, ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників та обов'язкове звітування про них Держфінмоніторингу України; внутрішній фінансовий моніторинг фінансових операцій публічних діячів за умови виникнення підозр через їх невідповідність фінансовому стану відповідних публічних діячів або наявність ризиків, із подальшим зупиненням відповідних фінансових операцій та поданням Держфінмоніторингу України повідомлення про підозрілі фінансові операції. Держфінмоніторинг України уповноважується на одержання відомостей, зібраних та оброблених суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та на безперешкодний та автоматизований доступ до державних інформаційних ресурсів, а також, поруч із суб'єктами моніторингу, зобов'язаний вживати заходів для охорони таємниці фінансового моніторингу. При цьому, автор переконливо обґрунтовує те, що вітчизняна адміністративно-правова система запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами увібрала чимало недоліків міжнародних стандартів. Йдеться, насамперед, про відсутність вичерпних регламентів дій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що засвідчують належне виконання ними їх обов'язків як приватних учасників системи запобігання та протидії

відмиванню корупційних доходів публічними діячами, необхідність самостійного виконання зазначених обов'язків шляхом вжиття численних та складних пошукових та контрольних-аналітичних заходів із незначною автоматизованою інформаційно-аналітичною та методичною підтримкою компетентних органів держави, а також відсутність цілісного механізму організаційно-економічного стимулювання суб'єктів первинного фінансового моніторингу (с. 152-153).

Підрозділ 3.1. «Зарубіжний досвід запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами як джерело оптимізаційних рішень для законодавства України» відображає хід та результати дослідження автором профільного європейського законодавства, разом із особливостями його імплементації у законодавства країн-членів ЄС на прикладі Сполученого Королівства, а також правове регулювання відповідних питань у окремих найбільш розвинених державах світу поза ЄС, серед яких США, Австралія, Канада, Швейцарія, Китай та Об'єднані Арабські Емірати. Охарактеризувавши організацію та функціонування системи запобігання відмиванню корупційних доходів публічними діячами у розрізі її найбільш істотних аспектів, серед яких, склад публічних діячів, їх ідентифікація та порядок започаткування, ведення та припинення ділових відносин із публічними діячами, автор окреслює зарубіжні законодавчі та правозастосовні практики, які є безеквівалентними у положеннях вітчизняного законодавства та перспективними з точки зору його вдосконалення (с. 174-176). Видається очевидним те, що порівняльно-правове дослідження з питань, що охоплюються предметом дослідження автора, виконане належним чином із зручною та послідовною структурою, опрацюванням англійських нормативно-правових та аналітичних матеріалів та визначенням перспектив запозичення зарубіжного досвіду, який є незнайомим для вітчизняного права.

Підрозділ 3.3. «Напрями вдосконалення системи запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами за законодавством України» на основі наукових положень і висновків за підсумками попередніх

етапів дослідження визначає оптимальні перспективи розвитку системи запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами.

Насамперед, позитивно має бути оцінений ідейний фундамент рекомендацій щодо змін адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами. Так, за справедливим твердженням автора належними орієнтирами для таких оптимізаційних заходів мають слугувати 1) мінімізація адміністративного навантаження на приватних учасників системи (зменшення витрат їх фінансових та трудових ресурсів, перерозподіл відповідальності із перенесенням більшої її частини на державу) поєднана із їх економічним стимулюванням до добросовісного та результативного виконання відповідних обов'язків; 2) охоплення усіх заінтересованих державних органів ефективною взаємодією для досягнення цілей системи; 3) максимальне використання автоматизованих комплексних високотехнологічних інформаційних механізмів, що можуть підвищити зручність та ефективність системи (с. 188). Для досягнення цих результатів автор пропонує декілька оригінальних та корисних нововведень, підкріплених позитивним зарубіжним досвідом та сучасною доктриною адміністративного права. З-поміж таких пропозицій та рекомендацій окремого згадування заслуговують ті, які стосуються: 1) концепції інформаційного пошуково-аналітичного механізму, який має виступити високотехнологічною платформою, що забезпечить автоматизоване виконання функцій, щодо яких це є об'єктивно можливим та доцільним, накопичуватиме та розподілятиме інформацію та іншим чином сприятиме виконанню обов'язків усіма учасниками системи запобігання та протидії (легалізації) відмиванню корупційних доходів публічними діячами; 2) позитивного матеріального стимулювання приватних учасників системи запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами, відповідно до яких якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу повідомить про підозрілу фінансову операцію публічного діяча, то держава, за умови постановлення обвинувального вироку за результатами кримінального

провадження відносно цього публічного діяча за фактом відмивання корупційних доходів, з'ясованим за повідомленням суб'єкта первинного фінансового моніторингу про підозрілі фінансові операції, покриває витрати відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу від припинення ділових відносин із публічним діячем (передбачену внутрішніми документами комісійну винагороду або плату за фінансові послуги у іншій формі, яка стягується з клієнтів за звичайних обставин), а також перераховує на рахунок суб'єкта первинного фінансового моніторингу 10 % від суми конфіскованих активів, пов'язаних із фінансовою операцією, про яку повідомив суб'єкт первинного фінансового моніторингу та, тим самим, сприяв відверненню збитків для державного та/або місцевих бюджетів та виявленню корупційного злочину (с. 212-213).

Академічна доброчесність. Очевидних ознак порушення автором академічної доброчесності, зокрема випадків оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства (академічний плагіат), не виявлено.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях забезпечується тим, що основні наукові результати дисертації висвітлені у семи наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, одна з яких розміщена у періодичному науковому виданні держави, яка входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, а шість інших – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Визнаючи досягнення автором значного рівня якості наукового дослідження під час підготовки дисертації, вважаю, що має місце простір для її вдосконалення.

1. Видається неабсурдним правильність дослідження питань запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами за адміністративним законодавством України із охопленням проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 19 січня 2018 р., який є не власне актом адміністративного законодавства та не може бути нормативно-правовою основою дослідження.

2. Автор визнає позитивним нововведенням формування для використання, зокрема в цілях запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, Європейської центральної платформи на основі відомостей, що зберігаються у центральних реєстрах європейських країн, із покладанням на адміністраторів центральних реєстрів забезпечити достовірність відомостей, що подаються для включення до Європейської центральної платформи. Серед іншого, на переконання автора, оптимізація вітчизняного інформаційного інструментарію, що слугує основою для ідентифікації публічних діячів суб'єктами первинного фінансового моніторингу, що діють за законодавством України, може бути досягнута за рахунок приєднання до глобальних ініціатив ЄС шляхом спонукання вітчизняних суб'єктів первинного фінансового моніторингу до використання загальноєвропейської бази даних про публічних діячів, а також її доповнення відомостями про українських публічних діячів із своєчасним оновленням цих відомостей. Разом з тим, немає жодних рекомендацій щодо кроків, необхідних для приєднання до Європейської центральної платформи, у частині дисертації, що присвячена напрямам вдосконалення системи запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів публічними діячами за законодавством України.

3. Видається недостатнім використання статистичних даних, що відображають масштаб відмивання корупційних доходів публічними діячами та результативність його запобігання та протидії.

4. Автор обґрунтовує необхідність змінити склад публічних діячів за рахунок включення до нього голів місцевих державних адміністрацій, сільських, селищних, міських голів, старост об'єднаних територіальних громад, керівників адміністративних, управлінських чи наглядових органів комунальних підприємств. Водночас, одним з аргументів на користь застосування до місцевих публічних діячів є те, що вони мають можливості, пов'язаними із безпосереднім вирішенням найбільш важливих питань функціонування територіальної громади (користування та розпорядження великим обсягом комунальних ресурсів; широка свобода розсуду через політичний характер, що лежать у межах їх компетенції; прийняття кадрових рішень особливого значення; остаточне визначення прав і обов'язків приватних осіб у публічно-правових та приватноправових відносинах). Також, було вказано на недоцільність поширення сфери застосування особливого режиму обслуговування публічних діячів суб'єктами первинного фінансового моніторингу на усіх публічних службовців через їх кількість, яка переважила б систему запобігання та протидії відмиванню корупційних доходів. Однак, незважаючи на зазначене, автор пропонує включити у склад публічних діячів абсолютно усіх голів місцевих державних адміністрацій, сільських, селищних, міських голів, старост об'єднаних територіальних громад, керівників адміністративних, управлінських чи наглядових органів комунальних підприємств, незважаючи на те, що їх становище може бути не настільки впливовим, але кількість може бути критичною для системи.

Разом з тим, вищевикладене має виключно дискусійний характер, належним способом реагування на ці зауваження може бути їх коментар під час публічного захисту та вони жодним чином не ставлять під сумнів вагомість наукових здобутків автора.

Таким чином, дисертація Шевченка М.В. «Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект» є науковим дослідженням, яке виконане автором особисто, характеризується завершеністю та єдністю змісту, містить наукові результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення та являють собою значний внесок у подальший розвиток науки адміністративного права та практики його застосування, а отже, заслуговує на позитивний відгук.

Висновок. Взявши до уваги вищевикладене, вважаю, що дисертація «Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект» відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор – Шевченко Михайло Вікторович – заслуговує на присудження за результатами публічного захисту наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова,
доктор юридичних наук, професор**

О. І. Миколенко

